

Т.І. Чернишенко

Підготовка медичних сестер з паліативної допомоги в Україні

*ДУ «Центральний методичний кабінет підготовки молодших спеціалістів
Міністерства охорони здоров'я України», м. Київ*

INTERNATIONAL JOURNAL REHABILITATION AND PALLIATIVE MEDICINE. 2015.2(2):78-82; doi 10.15574/IJRP.2015.2.78

Мета. Визначити рівень учбової, наукової та методичної допомоги та підготовки медсестер в Україні для роботи з пацієнтами, що потребують паліативної допомоги.

Завдання. Професійна та психологічна підготовка медсестер для надання паліативної допомоги у загальноосвітніх медичних школах і коледжах, а також надання допомоги у проходженні курсів відповідної спеціалізації/аспірантури.

Результати. Відкриття хоспісу при медичному коледжі міста Дубни; наукові та методологічні досягнення Черкаського медичного коледжу в розвитку учбової програми для викладачів і медичних працівників у сфері паліативної допомоги для студентів і аспірантів; удосконалення учбової програми з предмету «Основи паліативної допомоги» в Національній медичній академії післядипломної освіти імені П.Л. Шупика.

Висновки. Підготовка медичних спеціалістів для роботи в паліативній медицині при використанні сучасного науково-методичного забезпечення вимагає подальшого удосконалення та систематичного розвитку.

Ключові слова: паліативна допомога, паліативна медицина, навчальна програма, науково-методичне забезпечення, підготовка студентів і аспірантів.

Вступ

Збільшення в Україні, як і в більшості країн світу, кількості хворих з невиліковними захворюваннями та обмеженим прогнозом тривалості життя зумовило гостру необхідність організації та удосконалення підготовки фахівців з паліативної допомоги населенню, адже одним з показників розвитку суспільства є рівень паліативної та хоспісної допомоги [9].

Брак знань про паліативну допомогу та знеболення серед медичних працівників є однією з найбільших перешкод на шляху запровадження паліативної допомоги та знеболення у багатьох країнах світу, у тому числі в Україні. Через відсутність знань з даної теми багато медичних працівників не повністю розуміють суть паліативної допомоги, не володіють навичками її надання та поділяють різноманітні міфи, хибні уявлення про сильнодіючі опіоїдні знеболювальні препарати [11].

Мета: визначити стан навчального та науково-методичного забезпечення та підготовки медичних сестер в Україні для роботи з пацієнтами, що потребують паліативної допомоги.

Матеріали і методи

Медичні сестри насамперед та інші медичні фахівці повинні бути професійно і психологічно підготовленими до надання паліативної допомоги ще на етапі додипломної освіти у вищих медичних навчальних закладах та мати можливість пройти курси відповідної спеціалізації/удосконалення на післядипломному рівні. Для досягнення мети був використаний інформаційно-аналітичний метод дослідження.

Результати дослідження та їх обговорення

Надання паліативної допомоги ґрунтується на принципах доступності, високої якості, безперервності та наступності, з урахуванням основ деонтології, етичного і гуманного ставлення до пацієнта та членів його родини, і передбачає щоденний моніторинг його стану.

Оскільки в паліативній медицині основним завданням медичного персоналу є опіка, а не лікування, то її основною особою виступає саме медична

сестра, пріоритетним завданням якої є вирішення проблем, які виникають у пацієнта та членів його сім'ї у зв'язку із захворюванням.

Міжнародна Рада медичних сестер у 1958 р. (за поданням американської медичної сестри Вірджинії Хендерсон) прийняла визначення сестринської справи: «Унікальним завданням медичної сестри є надання допомоги людині, хворій чи здоровій, у здійсненні тих дій по відношенню до її здоров'я, видужання чи спокійної смерті, які ця людина виконала б сама, маючи необхідні сили, знання та волю...». А роль медичної сестри в процесі догляду за хворими В. Хендерсон визначила так: «Сестра – це «ноги безногого», «очі сліпого», опора дитині, джерело знань та впевненості для молодшої матері, вуста тих, хто дуже слабкий, щоб говорити...».

В Етичному Кодексі медичної сестри України (ст. 10. «Медична сестра та помираючий хворий») зазначено: «Медична сестра повинна володіти знаннями, уміннями та навичками в обсязі паліативної допомоги, що дає змогу полегшити страждання помираючого. Медична сестра повинна надати помираючому і його сім'ї психологічну підтримку. Пацієнт має право на гідну людину смерть, право на застосування всіх сучасних засобів, що зменшують передсмертні страждання, право скористатися морально-психологічною підтримкою сім'ї, родичів, друзів, співробітників, а також духовного служителя будь-якої віри [5].

Професія медичної сестри є унікальною, оскільки кожна людина, якій потрібна її допомога, чекає від неї не тільки високого професіоналізму, але й великого співчуття, чуйного ставлення, тієї душевної теплоти, яка так необхідна у боротьбі з недугою паліативному пацієнту та його родині.

З огляду на вищезазначене, важливим є поліпшення підготовки саме медичних сестер і фельдшерів з паліативної і хоспісної допомоги для роботи як у хоспісах, відділеннях паліативного догляду, так і в інших неспеціалізованих закладах. З метою забезпечення поліпшення якості життя пацієнта шляхом своєчасної діагностики больового синдрому і розладів життєдіяльності, запобігання та полегшення його страждань, цілодобового кваліфікованого контролю симптомів і медичного догляду, медико-психологічної реабілітації, соціальної та духовної підтримки, вищими медичними навчальними закладами розроблено навчальні плани і програми з паліативної і хоспісної допомоги для підготовки на додипломному рівні та відділеннях післядипломної освіти, проводяться навчальні семінари для викладачів. Безумовно, необхідно поліпшувати і розвивати зазначену підготовку фахівців, використовуючи кращий вітчизняний та зарубіжний досвід. Цьому сприятиме вивчений досвід

з надання паліативної і хоспісної допомоги, наприклад, у Нідерландах. На часі відкриття відділень та будинків сестринського догляду, хоспісів. Саме тут потрібні будуть і дипломовані медичні сестри, медичні сестри-бакалаври та магістри.

Заслугує вивчення і підтримки позитивний досвід створення хоспісів при медичних коледжах. Такий заклад створено при Дубенському медичному коледжі. Викладачі-лікарі за фахом забезпечують медичну та консультативну допомогу пацієнтам, а догляд за хворими, надання паліативної допомоги здійснюють не тільки кваліфіковані медичні сестри, але й студенти старших курсів, які навчаються у коледжі за спеціальністю «Лікувальна справа» [13].

Питання створення хоспісів опрацьовується в інших медичних коледжах та інститутах медсестринства.

Позбавлення страждань часто не здійснюється через недостатність знань про паліативну допомогу, тому зростає важливість безперервної освіти та належної підготовки всіх, хто надає медичну допомогу, – медичних фахівців та інших осіб, які здійснюють догляд, у тому числі працівників неурядових організацій та членів сімей пацієнтів [6].

Для підготовки молодших спеціалістів у медичних училищах, коледжах та інститутах медсестринства за ініціативи Черкаського базового медичного коледжу створено програми з паліативної та хоспісної медицини зі спеціальностей:

- 5.12010102 «Сестринська справа»;
- 5.12010101 «Лікувальна справа»;
- 6.120101 «Сестринська справа».

У 2011 р. Міністерством охорони здоров'я України затверджені навчальні програми з дисциплін:

– «Медсестринство в геронтології, геріатрії та паліативній медицині» для підготовки медичних сестер [7];

– «Геронтологія, геріатрія та паліативна медицина» для підготовки фельдшерів [1];

– «Медсестринство в паліативній і хоспісній допомозі» для підготовки медичних сестер [2].

У здійсненні навчального процесу найважливіша і найвідповідальніша роль належить викладачу з будь-якої навчальної дисципліни, у тому числі і з паліативної допомоги. Так, Національною медичною академією післядипломної освіти імені П.Л. Шупика для викладачів вищих медичних та фармацевтичних навчальних закладів розроблено програму циклу тематичного удосконалення «Основи підготовки до проведення навчання з паліативної допомоги» (обсягом 156 годин). З 2010 р. розпочала свою роботу на клінічних базах поліклініки №1 Печерського району м. Києва, Київської міської клінічної лікарні №2 та Київського міського клінічного онкологічного центру перша в Україні

кафедра паліативної та хоспісної медицини в НМАПО ім. П.Л. Шупика.

Викладачами Черкаського медичного коледжу була створена програма для викладачів дисципліни «Основи медсестринства» ВМ(Ф)НЗ I–III рівнів акредитації на курсах удосконалення (очно-заочної форми навчання) обсягом 90 годин [12]. У 2011 р. на базі цього закладу Міжнародною тренінговою програмою ELNEC (США) був успішно проведений виїзний цикл тематичного удосконалення для викладачів медичних коледжів України «Основи підготовки до проведення навчання з паліативної допомоги» та практикуючих медичних сестер України «Підготовка медсестер до надання паліативної допомоги. Вікові аспекти». Варто поновити практику таких тематичних удосконалень, оскільки колективи навчальних закладів поповнюються новими спеціалістами, а набуті знання потребують постійного оновлення [6].

Актуальним залишається питання підвищення кваліфікації медичних працівників, що працюють у закладах паліативної допомоги. З цією метою викладачами Черкаського базового медичного коледжу були розроблені:

- програма для циклів удосконалення та спеціалізації молодших спеціалістів з медичною освітою з циклу «Медсестринство в паліативній та хоспісній допомозі» (обсягом 144 та 288 годин). Підготовка за цією програмою здійснюється у медичних коледжах, училищах, інститутах медсестринства, центрах, на постійно діючих курсах підвищення кваліфікації молодших медичних спеціалістів [8];

- програма тематичного удосконалення «Медсестринство в паліативній та хоспісній допомозі» для медичних сестер первинної медико-санітарної допомоги (обсягом 40 годин) [3];

- програма спеціалізації та удосконалення для медичних сестер – бакалаврів відділень паліативно-хоспісної допомоги (очна форма навчання, затверджена МОЗ України 2012 р., обсягом 288 годин та 144 години).

Зазначеними навчальними програмами передбачено вивчення:

- питань організації паліативної та хоспісної допомоги;
- етико-деонтологічних особливостей спілкування з родичами безнадійно хворих пацієнтів;
- особливостей надання паліативної допомоги пацієнтам, які мають онкологічні захворювання;
- особливостей надання паліативної допомоги пацієнтам з туберкульозом та вірусом імунодефіциту людини;
- техніки безпеки та охорони праці в медичній галузі;

- організації роботи відділення паліативної медицини та хоспісів;

- надання невідкладної та спеціалізованої медичної допомоги;

- дезінфекції та стерилізації, асептики та антисептики у відділеннях паліативної допомоги та хоспісах.

Практичні заняття зосереджені на:

- вивченні надання паліативної допомоги у відділеннях паліативної допомоги, хоспісах та вдома;

- особливостях здійснення медсестринського процесу в паліативній медицині;

- впровадженні в практику сучасних методів паліативної допомоги або симптоматичного лікування, контролю хронічного болю та догляду за пацієнтом у термінальній стадії захворювання;

- навчанні членів родини (опікунів, осіб, що забезпечують догляд) пацієнта навичкам догляду за тяжкохворими.

Таким чином, надання паліативної допомоги пацієнту та його родичам буде забезпечуватися кваліфікованими фахівцями, які пройшли цикл тематичного удосконалення/спеціалізації з надання паліативної допомоги [11].

На разі гостро стоїть питання стосовно розробки протоколів надання паліативної допомоги та знеболення. Варто зауважити, що авторським колективом викладачів Черкаського базового медичного коледжу спільно з Державним експертним центром МОЗ України, Асоціацією медичних сестер України, Центральним методичним кабінетом підготовки молодших спеціалістів МОЗ України розроблені протоколи медичної сестри, фельдшера, акушерки з догляду за пацієнтом, які введені в дію наказом МОЗ України від 01.06.2013 р. № 460 «Про затвердження протоколів медичної сестри (фельдшера, акушерки) з догляду за пацієнтом та виконання основних медичних процедур та маніпуляцій» [4]. Ці протоколи уже зараз необхідно активно використовувати при здійсненні догляду за паліативними пацієнтами.

Окрім того, необхідно:

- розробити протокол надання паліативної допомоги та широко його розповсюджувати серед усіх медичних працівників, що формуватиме основу їх навчання та діяльності у цій сфері медичної опіки [10];

- запровадити викладання паліативної допомоги у складі навчальних програм як для лікарів, так і для медичних сестер. Встановити чіткий стандарт освіти у галузі паліативної допомоги та знеболення для забезпечення отримання, принаймні, базових знань з даної дисципліни усіма медичними фахівцями;

- питання щодо надання паліативної допомоги ввести у державні екзамени при отриманні дипломів про освіту лікарів та медичних сестер;

– запроваджувати для медичних сестер-слухачів відділень післядипломної освіти стажування з паліативної допомоги у відділеннях паліативної допомоги, хоспісах;

– на базі існуючих хоспісів, паліативних відділень розвивати навчально-тренінгові центри з паліативної допомоги для лікарів і медичних сестер з можливістю підготовки немедичних працівників та волонтерів з питань догляду за паліативними пацієнтами;

– вдосконалювати післядипломну освіту медичних сестер з паліативної допомоги та знеболення, включивши ці питання до програм післядипломної освіти та ввівши їх до переліку питань екзаменів, які складаються медичними сестрами після закінченню курсів спеціалізації чи вдосконалення [6,11].

15 років поспіль в Україні діє Асоціація медичних сестер України. Головною метою створення та діяльності Асоціації є сприяння захисту правових, професійних, економічних, культурних та інших інтересів медичних працівників, а особливо найчисельнішої ланки – медичних сестер. Асоціація разом із фахівцями-практиками, представниками навчальних закладів активно працює над створенням нової Програми розвитку медсестринства, де важлива роль у наданні паліативної допомоги буде належати саме медичній сестрі.

Застосовуючи інноваційні медичні технології, активно використовуючи досягнення сучасної медичної науки, завжди необхідно пам'ятати, що найголовніше завдання медичної сестри, яка працює з паліативним пацієнтом, – це виявляти великий гуманізм та милосердя як до нього, так і до членів його родини. Адже за визначенням Флоренс Найтгін-

гейл: «...догляд за хворими – це таке ж мистецтво, як живопис та скульптура. Це найвище з мистецтв, але що означає працювати над каменем чи полотном порівняно з працею над живим людським організмом! Мистецтво догляду – це найвище з мистецтв. Тому найстрашніша небезпека, яка йому загрожує, – це небезпека перетворитись у звичайне ремесло...».

Висновки

В Україні підготовка медичних сестер ґрунтується на сучасній навчальній та науково-методичній базі і потребує подальшого системного розвитку.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку полягають у:

– поліпшенні підготовки викладачів вищих медичних навчальних закладів з паліативної допомоги шляхом проведення не тільки циклів удосконалення, але й короткострокових курсів, особливо це стосується викладачів клінічних дисциплін;

– розробці та впровадженні навчальних програм для різних категорій медичних сестер, лікарів та організаторів охорони здоров'я з надання паліативної допомоги;

– організації, з урахуванням міжнародного та вітчизняного досвіду, ґрунтовного навчання фахівців роботі та взаємодії у складі мультидисциплінарної бригади шляхом розробки та впровадження навчальних модулів для лікарів, медичних сестер, соціальних працівників, консультантів та волонтерів у співробітництві з хоспісами, організаціями громадянського суспільства та міжнародними експертами з паліативної медицини.

Література

1. Андрієвський І. Ю. Геронтологія, геріатрія та паліативна медицина: програма для вищих медичних (фармацевтичних) навчальних закладів I–III рівнів акредитації за спеціальністю 5.12010101 «Лікувальна справа» / І. Ю. Андрієвський, Г. Б. Кучанська. – Київ : Медицина, 2011. – 30 с.
2. Губенко І. Я. Медсестринство в паліативній і хоспісній допомозі: програма для вищих медичних (фармацевтичних) навчальних закладів I–III рівнів акредитації за спеціальністю 5.12010102 «Сестринська справа» / І. Я. Губенко, І. В. Радзівська, Л. П. Бразалій. – Київ : Медицина, 2011. – 11 с.
3. Губенко І. Я. Медсестринство в паліативній і хоспісній допомозі: програма циклу спеціалізації для слухачів відділень післядипломної освіти / І. Я. Губенко, І. В. Радзівська, Л. П. Бразалій. – Київ : Медицина, 2011. – 12 с.
4. Губенко І. Я. Тематичний план і програма курсів удосконалення викладачів основ медсестринства ВМ(Ф)НЗ I–III рівнів акредитації (очно-заочна форма навчання) / І. Я. Губенко, І. В. Радзівська, Л. П. Бразалій. – Київ : Медицина, 2011. – 9 с.
5. Етичний кодекс медичної сестри України : Прийнято та підписано на І з'їзді медичних сестер України в 1999 році в Чернівцях [Електронний документ]. – Режим доступу : http://medsprava.com.ua/korisna_informatsija/etichnij_kodeks_medichnoyi_sestri_ukrayini/ – Назва з екрану.
6. Зміцнення системи надання паліативної допомоги як компонента комплексного лікування в системі догляду за хворими. Резолюція 67-ї сесії Всесвітньої асамблеї здоров'я. 23 січня 2014 р. [Електронний документ]. – Режим доступу: [http://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(14\)60854-0/fulltext](http://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(14)60854-0/fulltext) – Назва з екрану.

7. Медсестринство в геронтології, геріатрії та паліативній медицині: програма для вищих медичних (фармацевтичних) навчальних закладів I–III рівнів акредитації за спеціальністю 5.12010102 «Сестринська справа» / Шегедин М. Б., Джулай Л. І., Радзівська І. В. [та ін.]. – Київ : Медицина, 2011. – 29 с.
8. Неконтрольований Біль. Зобов'язання України забезпечити надання паліативної допомоги згідно з принципами доказової медицини [Електронний документ]. – Режим доступу : <https://www.hrw.org/nl/node/256202>. – Назва з екрану.
9. Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо удосконалення надання медичної допомоги : Закон України № 3611-VI від 07.07.2011 [Електронний документ]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3611-17>. – Назва з екрану.
10. Про затвердження Галузевої програми стандартизації медичної допомоги на період до 2020 року : наказ МОЗ України № 597 від 19.09.2011 [Електронний документ]. – Режим доступу : <http://mozdocs.kiev.ua/view.php?id=12748>. – Назва з екрану.
11. Протоколи медичної сестри (фельдшера, акушерки) з догляду за пацієнтом і виконання основних медичних процедур та маніпуляцій / М. К. Хобзей, Т. І. Чернишенко, В. Г. Аншай [та ін.]. – Київ : ВСВ «Медицина», 2013. – 256 с.
12. <http://dmk.edu.ua/>
13. <http://medicallaw.org.ua/ua/novini/article/318/>

Підготовка медичних сестер по паліативній допомозі в Україні

Т.И. Чернишенко

ГУ «Центральний методический кабінет підготовки младших спеціалістів Міністерства здоров'я України», г. Київ

Цель. Определить уровень учебной, научной и методической помощи и подготовки медсестер в Украине для работы с пациентами, которые нуждаются в паллиативной помощи.

Задача. Профессиональная и психологическая подготовка медсестер для оказания паллиативной помощи в общеобразовательных медицинских школах и колледжах, а также оказание помощи в прохождении курсов соответствующей специализации/аспирантуры.

Результаты. Открытие хосписа при медицинском колледже города Дубны; научные и методологические достижения Черкасского медицинского колледжа в развитии учебной программы для преподавателей и медицинских работников в сфере паллиативной помощи для студентов и аспирантов; усовершенствование учебной программы по предмету «Основы паллиативной помощи» в Национальной медицинской академии последипломного образования имени П.Л. Шупика.

Выводы. Подготовка медицинских специалистов для работы в паллиативной медицине при использовании современного научно-методического обеспечения требует дальнейшего усовершенствования и систематического развития.

Ключевые слова: паллиативная помощь, паллиативная медицина, обучающая программа, научно-методическое обеспечение, подготовка студентов и аспирантов.

Training of nurses in palliative care in Ukraine

T.I. Chernyshenko

SI «Central Curriculum Office for training of junior specialists of the Ministry of Health of Ukraine», Kiev

Aim. Determination of a condition of educational, scientific and methodical support and training of nurses in Ukraine for work with patients who need the palliative care.

Objective. Professional and psychological preparation of nurses for palliative care at the stage of undergraduate education in medical schools and colleges and rendering them the opportunity to take courses of relevant specialization/ improvement at postgraduate level. **Results.** Opening a hospice at Dubny medical College; scientific and methodological achievements of Cherkasy medical College in development of training program for lecturers and medical specialists in palliative care on both undergraduate and postgraduate level; development of training program of theme improvement "Fundamentals of Palliative Care" by National Medical Academy of postgraduate education named after P.L. Shchupyk.

Conclusions. Training of medical specialists for work in palliative medicine requires further improvement and systematic development on using of modern scientific and methodological supply.

Key words: palliative care, palliative medicine, training program, scientific and methodological supply, undergraduate and postgraduate training.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Чернишенко Тетяна Іванівна, к.н. з державного управління, директор ДУ «Центральний методический кабінет підготовки молодших спеціалістів МОЗ України». Адреса: м. Київ, вул. Братиславська, 5; тел.: (044) 253-80-59.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2015 р.